YANGI O'LCHOVLARDA EVROPA XAVFSIZLIGI.EVROPA ITTIFOQIDA YASHIL KELISHUV ISTIQBOLLARI

To’raboyev Holmurod Rustamjon o’g’li
Andijon davlat texnika instituti, katta o’qituvchi
zuvaydomirzayeva112004@gmail.com
Tel. +99899110-77-20

Mirzayeva Zuvaydaxon Atabek qizi
Andijon davlat texnika instituti, talaba
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20226436

Annotatsiya. Evropa Ittifoqida 2019 yil oxiridan beri ishlab chiqilgan yashil bitimning (yashil bitim) asosiy qoidalari tahlil qilinadi, uning doirasida qabul qilingan strategiyalar – iqlim, investitsiya, sanoat, oziq - ovqat, sirk iqtisodiyoti va biologik xilma-xillikni saqlash bo'yicha tavsiflangan. Yaqin kelajakda yashil kelishuv duch kelishi mumkin bo'lgan qarama-qarshiliklar va muammolar ko'rsatilgan.

Kalit so’zlar: Evropa Ittifoqining yashil shartnomasi; Evropa iqlim shartnomasi; dekarbonizatsiya; dumaloq iqtisodiyot; organik qishloq xo'jaligi; biologik xilma - xillik; Evropa Ittifoqining "iqlim tranziti" ga qarshi nutq.

Bugungi sivilizatsiya harakatini birgalikda kuzatayotgan nutqlarning yig‘indisida bitta fikrni sezish oson — “xavfsizlik” konsepsiyasiga tegishli ma’nolar va analitik yondashuvlar tobora kengayib bormoqda. 1992-yilda Rio Yer Sammiti dan so‘ng ekologik xavfsizlik konsepsiyasi mustahkam o‘rin egalladi [1]. Keyinchalik “inson xavfsizligi” kabi yangi paradigmalar ham shakllandi.

Barqaror rivojlanish nazariyasi iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik yondashuvlarni birlashtiradi hamda ularning har biri o‘ziga xos “xavfsizlik” tushunchasi bilan bog‘liqdir. Shu sababli mavjud ilmiy yondashuvlarni yagona muammoli maydonda uyg‘unlashtirish zarurati paydo bo‘lmoqda.

Bugungi kunda ushbu yo‘nalishdagi eng faol harakat European Union doirasida kuzatilmoqda. 2019-yil dekabr oyida “European Green Deal” (“Yevropa yashil kelishuvi”) e’lon qilindi. Bu tashabbus Yevropa integratsiyasi tarixidagi eng yirik ekologik va iqtisodiy yangilanish dasturlaridan biri sifatida baholanmoqda. Ursula von der Leyen ushbu tashabbusni hatto Amerikaning Oyga qo‘nish dasturi bilan taqqoslagan.

24 betdan iborat mazkur hujjatda energetika, iqlim, ekologiya, oziq-ovqat, biologik xavfsizlik va boshqa ko‘plab yo‘nalishlar bo‘yicha uzoq muddatli maqsadlar belgilangan. Yevropa tahlilchilarining ta’kidlashicha, yashil kelishuv nafaqat alohida vazifalarni bajarishga, balki butun iqtisodiy tizimni o‘zgartirishga qaratilgan.

Savdo va xavfsizlik siyosatida Permanent Structured Cooperation (PESCO) qanday ahamiyat kasb etsa, ekologik va iqtisodiy transformatsiyada “Yashil kelishuv” ham shunday strategik ahamiyatga ega bo‘ldi. Shu bilan birga, “Horizon Europe” ilmiy-texnik dasturlari orqali 2021–2027-yillarga mo‘ljallangan ilmiy hamkorlik loyihalari ham amalga oshirilmoqda.

Rossiya ekspertlari ham Yevropa yashil kelishuviga katta qiziqish bildirmoqda. Ayniqsa, 2019-yildan keyin ushbu tashabbusning rivojlanish dinamikasi ilmiy muhokamalarning asosiy mavzularidan biriga aylandi.

2019-yil dekabr oyida European Commission tomonidan yashil kelishuv taqdimoti o‘tkazildi. Tashabbusning asosiy maqsadi Yevropa iqtisodiy makonini dekarbonizatsiya

qilish deb e’lon qilindi. Rejaga ko‘ra, 2050-yilgacha uglerod neytralligiga erishish hamda 2030-yilgacha issiqxona gazlari chiqindilarini 1990-yil darajasiga nisbatan 50–55 foizga kamaytirish belgilangan.

2020-yil yanvar oyida “Yashil kelishuvning investitsiya rejasi” va “Adolatli o‘tish mexanizmi” e’lon qilindi. Ushbu rejaga ko‘ra, har yili qo‘shimcha 260 milliard yevro investitsiya jalb etilishi rejalashtirilgan. Shuningdek, kelishuv maqsadlarini amalga oshirish uchun kamida 1 trillion yevro miqdoridagi davlat va xususiy investitsiyalar safarbar qilinishi ko‘zda tutilgan [2].

Mazkur mablag‘lar quyidagi yo‘nalishlarga yo‘naltirilishi rejalashtirilgan:

- iqlim barqarorligi; ifloslanishga qarshi kurash;
- aylanma iqtisodiyotni rivojlantirish;
- qayta tiklanadigan energiya;
- ekologik transport tizimlari;
- biologik xilma-xillikni saqlash.

“Adolatli o‘tish mexanizmi” ekologik transformatsiya natijasida iqtisodiy jihatdan zarar ko‘rishi mumkin bo‘lgan hududlarni qo‘llab-quvvatlashni nazarda tutadi [3]. Ayniqsa, ko‘mir, torf va boshqa qazib olinadigan yoqilg‘ilarga bog‘liq hududlarga alohida e’tibor qaratiladi. Yangi ish o‘rinlari yaratish, qayta tayyorlash dasturlari, qayta tiklanuvchi energiya loyihalari va hududiy iqtisodiy diversifikatsiya uchun subsidiyalar ajratilishi rejalashtirilgan.

2020-yilda “Yevropa iqlim pakti” ham ishga tushirildi [4]. Ushbu tashabbus fuqarolar, tashkilotlar va manfaatdor tomonlarni ekologik muammolarni birgalikda muhokama qilish hamda tajriba almashishga jalb etishga qaratilgan.

Shuningdek, European Union tomonidan “raqobatbardosh, yashil va raqamli Yevropa uchun yangi sanoat strategiyasi” qabul qilindi [5]. Unda:

- intellektual mulkni himoya qilish;
- innovatsiyalarni rag‘batlantirish;
- yashil texnologiyalarni rivojlantirish;
- kichik va o‘rta biznesni qo‘llab-quvvatlash kabi ustuvor yo‘nalishlar belgilandi.

Yashil kelishuv doirasida “aylanma iqtisodiyot” modeli ham ilgari surildi [6]. Bu model chiqindilarni kamaytirish, ularni qayta ishlash va resurslardan samarali foydalanishga asoslanadi. Elektronika, transport vositalari, qurilish materiallari va oziq-ovqat chiqindilariga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Qishloq xo‘jaligi masalalari ham yashil kelishuvning muhim yo‘nalishlaridan biridir. “Daladan stolgacha” strategiyasi va biologik xilma-xillikni saqlash strategiyasi orqali:

- 2030-yilgacha Yevropa hududlarining kamida 30 foizini himoyalangan zonaga aylantirish;
- 3 million daraxt ekish;
- pestitsidlardan foydalanishni 50 foizga kamaytirish;
- organik qishloq xo‘jaligi maydonlarini kengaytirish rejalashtirilgan [7].

Biroq yashil kelishuv atrofida turli bahslar ham mavjud. Ayrim Sharqiy Yevropa davlatlari iqtisodiy xarajatlarning yuqoriligini ta’kidlamoqda. Masalan, Poland ko‘mir energetikasiga yuqori darajada bog‘liq bo‘lgani sababli ekologik o‘tish muddatlarini uzaytirishni talab qilmoqda. Czech Republic va Hungary esa atom energetikasini ekologik toza energiya manbasi sifatida tan olishni so‘ramoqda.

Yashil o‘tish tashqi iqtisodiy aloqalarga ham ta’sir ko‘rsatadi. Xususan, Russia, Algeria va Norway kabi davlatlar energiya eksportidan tushadigan daromadlarning kamayishi bilan yuzlashishi mumkin. Shu bilan birga, qayta tiklanadigan energetika texnologiyalari uchun zarur bo‘lgan nodir metallarga ehtiyoj ortib boradi. Bu esa China kabi davlatlarning strategik ahamiyatini oshiradi.

Rossiya tadqiqotchilari Yevropa yashil kelishuviga ehtiyotkorona yondashmoqda. Bir tomondan, energiya eksportidan olinadigan daromadlar qisqarishi mumkinligi xavotir uyg‘otmoqda. Boshqa tomondan, Yevropa ekologik texnologiyalari Rossiya uchun ham foydali tajriba manbai bo‘lishi mumkinligi ta’kidlanmoqda.

Xulosa qilib aytganda, Yevropa yashil kelishuvi uzoq muddatli va murakkab transformatsion jarayon hisoblanadi. Uni amalga oshirish katta moliyaviy resurslar, siyosiy kelishuv va texnologik innovatsiyalarni talab qiladi. Shunga qaramay, ekologik islohotlarning bosqichma-bosqich amalga oshirilishi natijasida Yevropa iqtisodiyoti yanada barqaror va ekologik toza tizimga aylanishi kutilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vladimir Belov. Европейская зеленая сделка // Европейский союз: факты и комментарии. – Вып. 99. – 2019–2020. – С. 33–39.
2. Vladimir Belov. Инвестиционный план Европейской зеленой сделки и механизм справедливого перехода. – 2020. – С. 39–43.
3. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Sustainable Europe Investment Plan. European Green Deal Investment Plan. – Brussels, 2020.
4. Financing the Green Transition: The European Green Deal Investment Plan and Just Transition Mechanism. – Brussels, 2020.
5. Committing to Climate Neutrality by 2050: Commission Proposes European Climate Law and Consults on the European Climate Pact. – Brussels, 2020.
6. Making Europe’s Businesses Future-Ready: A New Industrial Strategy for a Globally Competitive, Green and Digital Europe. – Brussels, 2020.
7. Changing How We Produce and Consume: New Circular Economy Action Plan Shows the Way to a Climate-Neutral, Competitive Economy of Empowered Consumers. – Brussels, 2020.